

SAATUSTE TAHVEL JA TAEVAKIRJAD¹

Liina Ootsing-Lüecke

„Tahvlil” ja „raamatul” oli muistses Lähis-Idas maailmakorda kirjeldav ja määrav roll. Vanades kirjakultuurides oli kirja pandul valitsemises, saatuse määramisel ja ennustamise juures loomulik osa. Kirjutatud dokumendid ei olnud üksnes inimühiskonda teeniv nähtus.² Mesopotaamias usuti, et inimeste maailm peegeldab jumalate maailma, seega oli „jumalate poolt kirja pandul” mütoloogias keskne tähtsus.

Sumeri müütides, eepostes, hümnides jt kirjanduslikes allikates on „savitahvlil” (sumeri keeles IM ja DUB)³ peaaegu alati tähtis roll mitte pelgalt kirja pandu seisukohalt, vaid ka kosmilises kontekstis. Sumeri kirjanduses mainitakse mitut liiki „tahvleid”, neist kõige huvitavam ja salapärasem on „saatuste tahvel” (DUB. NAM(TAR)). Saatuste tahvli valdaja oli

¹ Artikkel on kirjutatud ETF grandiprojekti 6625 toetusel.

² Juba tükk aega enne kirja leiutamist kasutati kogu Edela-Aasia territooriumil ja Egiptuses savist arvutuskive, millesse oli uuristatud loomade ja esemete kujutisi, IV aastatuhande keskpaigast eKr on leitud ka juba komplitseeritumaid ülestähendatud arve, mis vajutati pitsatiga savisse. Esimesed kirjamärgid arvatakse olevat seotud just arvutamise ja templimajandusega. Üsna varsti hakati lisaks arvudele ja mõõtühikutele üles kirjutama ka tegusõnu, omadussõnu ja abstraktseid mõisteid. Ei ole teada, kui kaua võttis aega täielik üleminek tõelisele kirjale, milles kuuldavale toodavad sõnad nähtavateks kirjamärkideks vormiti. Vanimaid kirja näiteid on leitud Urukist. Piltkiri tekkis umbes 3500 eKr või veidi hiljem. Piltkiri lihtsustus aina ja märgid muutusid abstraktselt geomeetriliseks. Umarad jooned, mida oli raske savile kirjutada, muutusid otsesteks, järjest tugevamateks ja laiemateks muutusid krihvli vajutused savil, u 3000 eKr kujunes välja kiilkiri, mida lisaks savisse uuendamisele raiuti ka kivisse ja metalli. Alguses kirjutati ülalt alla, kuid u 2400 eKr hakati kirjutama vasakult paremale ja märki keerati 90 kraadi võrra. Sumeri keel kujunes kirjanduskeeleks u 2500 ja akkadi keel u 2300 eKr, umbes 1800 eKr jagunes vana-akkadi keel babiloonia ja assüüria dialektiks (Vt Wolfram von Soden, *Einführung in die Altorientalistik*. 2., unveränderte Auflage. Orientalische Einführungen in Gegenstand, Ergebnisse und Perspektiven der Einzelgebiete (Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft Darmstadt, 1992), 30jj).

³ Sõna DUB viitab tahvlile, kuhu midagi kirjutatakse või on kirjutatud, sõna IM tähendab lisaks tahvlile ka „savi” (G. Castellino, *Two Sulgi Hymns (B, C)*. Studi Semitici, 42 (Rome: Istituto di studi del Vicino Oriente, Università 1972), 84).

jumal ja sellel tahvil oli kirjas kogu maailma kulg, kord ja saatus. Saatuste tahvi valdajal oli ülim võim, ta valvas maailmas kehtivat korda. Saatuste tahvel on sumeri ja akkadi allikais seotud riitustega, mis omakorda tagavad maailma korrapärase kulgemise. Eelkõige puudutas saatuste tahvel jumalikku maailma, sest sumeri-akkadi mütoloogias esineb see fenomen seoses jumalate võimuvõitlusega, kuid ka kuningad hakkasid saatuste tahvi valdamist endale omistama, see nähtub hümnidest kuningatele.

Saatuste tahvel oli oma olemuselt kirjasõna – jumalik sõna, mitte pelgalt võimusümbol – ning saatuste tahvi võim aktiveeriti suulise käsuvormeli kaudu.⁴

Vaatamata rangele ettemääratusele, mis tahvilile kantud, pidi iga-aastastel uusaastapidustustel maailma saatust uuesti määratama. Saatuste tahvil oli ilmselt kirjas üldine maailma struktuur ja kulgemise kava ning tähtsamad seadused, kuid iga-aastasi „saatusekorraldusi” sinna ei lisatud.⁵ Saatusi nii jumalatele kui inimestele määrasid sumeri ja akkadi uskumuste järgi jumalad, kuid ka mitmed sumeri ja akkadi valitsejad kirjeldasid hümnides endid kui saatuste tahvi valdajaid ja saatuste seadajaid.

Järgnev analüüs lähtub allikate informatiivsusest vastavalt temaatikale. Vaatluse all on „tahvli” ja „raamatu” kui maailmakorra tagamise ja saatuste juhtimise fenomenide esinemine müütides, eepostes, hümnides ja muudes muistse Lähis-Ida kirjanduslikes allikates. Võrdluse eesmärk on tuvastada „saatuste tahvli” kui mesopotaamia fenomeni võimalik kandumine naaberrahvaste kirjanduslikesse allikatesse. Uurimus hõlmab suurt ajavahemikku, tekste alates III aastatuhandest eKr kuni esimeste sajanditeni pKr.

⁴ Jack N. Lawson, *The Concept of fate in Ancient Mesopotamia of the First Millennium. Towards an Understanding of Šimtu*. *Orientalia Biblica et Christiana*. Hg. von Eckart Otto und Siegbert Uhlig. Bd. 7 (Wiesbaden: Harrassowitz Verlag, 1994), 64, 130.

⁵ Blahoslav Hruška, *Der Mythenadler Anzu in Literatur und Vorstellung des alten Mesopotamiens* (Budapest: ELTE, 1975), 245. B. Hruška räägib mitmuses „saatuste tahvlistest”, see on märgikombinatsiooni DUB.NAM.(TAR).MEŠ varasem tõlgendus. Hiljem hakati neid kirjamärke lugema „saatuste tahvel”.

„TAHVEL” SUMERI KIRJANDUSLIKES ALLIKATES

Müidis Ninurta ja kilpkonn (tekstis UET 6/1 2) viib demonliku linnu Anzu poeg jumal Ninurta maa-alusesse piirkonda, ABZU`sse, jumal Enki elupaika. Ninurta on jäänud ilma oma „saatuste tahvlist” (DUB NAM.TAR)⁶, see on ABZU`sse tagasi läinud: „Tema käsul löid sa mind oma kurja relvaga ja siis ma kaotasin ME⁷ oma käest, ning see läks tagasi ABZU`sse, kui ma kaotasin plaani⁸ käest, läks see tagasi ABZU`sse, saatuste tahvel läks tagasi ABZU`sse, ma jäin ME`st ilma.”⁹

Ükski müüt ega muu sumeri kirjanduslik allikas ei maini üheskoos kõnekamalt kolme olulisemat jumalikku korratagamisvahendit, siin on need võrdselt tähtsad jumalikud atribuudid. Demonlikul Anzul ebaõnnestub jumalike atribuutide vargus, mille ta võtab ette ilmselt jumalanna Ninmena¹⁰ jaoks, kes tahab usurpeerida võimu. Algselt vegetatsioon-, hilisema kangelasjumala Ninurta abiga lähevad elu ja maailma käivitavad jumalikud vahendid tagasi ABZU`sse, maa-alusesse paika, kus need on tsivilisatsioonioskuste patroonjumala Enki valduses.¹¹ Nii

⁶ Täpne tõlge on „saatuste määramise tahvel”.

⁷ Sumeri sõna ME tähendab „jumalikku väge”, seda mainitakse tihti koos saatuste tahvliga. Kui jumalal puudus ME, siis ei olnud tal jumalikku võimu, ta oli tardunud olekus ega saanud jumalana tegutseda.

⁸ Mõiste ĜIŠ-ĤUR on saatuste tahvlist erinev fenomen tähendusega „kavand” või „juhis”, sõna-sõnalt „puukriitseldus”. Vt lisaks Liina Ootsing-Lüecke, „Mõiste ĝiš-ĥur tähendusest sumeri ja akkadi kirjanduslikes ja „rituaaltekstides” – *Mäetagused*, 42 (2009), 123–148.

⁹ dug₄-ga-ni-ta^{ĝiš}tukul-zu ĥul-a mu-ni-in-ŠUM
me šu-ĝá šu ba-ba-mu-dè me-bi abzu-šè ba-an-ĝi₄
ĝiš-ĥur šu-ĝá šu ba-ba-mu-dè ĝiš-ĥur-bi abzu-šè ba-an-ĝi₄
dub [nam-tar-ra-b]i abzu-šè ba-an-ĝi₄ me ab-lá-e-en
(Bendt Alster, Ninurta and the turtle” – *Journal of Cuneiform Studies*, 24 (1971–72), 120, read 1–4).

¹⁰ Ninmena tähendab „Krooniemand”, mis on üks emajumalanna epiteete.

¹¹ Enki ja ABZU temaatikat on eesti uurijatest põhjalikult käsitlenud P. Espak (vt Peeter Espak, *Ancient Near Eastern Gods Enki and Ea: Diachronical Analysis of Texts and Images from the Earliest Sources to the Neo-Sumerian Period*. Master’s Thesis (Tartu: Tartu University, 2006) ja Peeter Espak, „Mesopotaamia kosmiline geograafia ja Abzu: Päikesejumala reis allilma” – *Eesti Akadeemilise Orientaalseltsi Aastaraamat*, 2008 (2009), 19–29).

„pöörduvad”¹² elu ja maailma käivitavad jumalikud vahendid „tagasi” ABZU`sse, Enki juurde.

Mõisteid ME, ĜIŠ-ĤUR ja DUB.NAM.(TAR) lubab üht liiki mõistete rühmana vaadelda tööik, et sumerid tajusid neid esemelistena,¹³ st neid võis käest kätte anda, loovutada ja üksiteiselt ära võtta, varastada või ära kaotada.

Isin-Larsa perioodi (u 2017–1762 eKr) viimane valitseja Rīm-Sîn (valit- ses u 1822–1762 eKr) ülistab jumal Ĥaiat järgmiste sõnadega: „Ĥaia, kes hoiab suuri tahvleid, kes väetab sügavat tarkust! Ĥal-an-kug`i arvepidaja, kes vaatab üle püha taeva saladusi, kunstipärase silm, kel on lõplik ülevaade Nisaba tarkusekoja kunstidest, palee arvepidaja, kes peab arvet iga töö üle taevas ja maal, kes hoiab püha pilliroopulka. Tema on see, kes laseb suurt saatuste tahvlit tähena särada!”¹⁴, „Ĥaia on „isa Enlili tahvlihooidja...”¹⁵ Nisaba ja Ĥaia kirjakunstipatroonidena¹⁶ võimaldavad inimestel osa saada „suurte jumalate” saatuste määramisest seeläbi, et „taeva kiri” ilmub tähtedes ning seda on võimalik tõlgendada astroloogiliste ennete abil.¹⁷

Sumeri sõnaühendit IM NAM-TAR GAL-GAL tuleb siin ilmselt mõista mitmuses: „suured saatuste tahvlid”, erinevalt ainsuslikust „saatuste tahvlist” (DUB NAM-TAR). Võimalik, et selles hümnis on „tahv- lid”, mida kirjakunsti patroonjumalanna Nisaba abikaasa Ĥaia (siin ilm- selt assimileerunud Nisabaga) kirjutab, fenomenaaalselt midagi muud kui mesopotaamia müütides ainsusena esinev jumalate saatuste tahvel, mil- lel kirjas maailmakord. Ent tõenäoliselt on fenomenoloogiliselt tegemist

¹² Verb GI₄ tähendab „tagasi pöörduma”, „tagasi minema”.

¹³ Teadlastel ei ole selles küsimuses siiski konsensust, näiteks G. Farber-Flügge eitab mõiste ĜIŠ-ĤUR esemelisust ning tõlgendab seda kõikide asjade jumaliku kontsept- sioonina, nii nagu ME on tema käsitluse kohaselt kõikide asjade jumalik vägi (Gertrud Farber-Flügge, *Der Mythos „Inanna und Enki” unter besonderer Berücksichtigung der Liste der ME*. Studia Pohl 10. Dissertationes Scientifcae de rebus Orientis antique (Rome: Biblical Institute Press, 1973), 197, 198).

¹⁴ ^dĥa-ja dub gal-gal ĥa-ĥa-sa geš^tú-geš^tú-ga peš-peš
šⁱta_s-dù ĥal-an-kù igi zà til-galam-ma-ke₄ é-ĜEŠ^TÚ.^dNISABA-ke₄
ša_x(=GÁ)-dub-ba-é-gal an ki-a kⁱn kilib-ba šit-šit
gi kù-ga šu-ğál-le im nam-tar-gal-gal mul-mul

¹⁵ dub-gál-a-a-^den-líl-lá-ke₄
(Horst Steible, *Ein Lied an den Gott [H]äja mit Bitte für den König Rīm-Sîn von Larsa* (Freiburg, 1967), 5, tahvel UET VI 101, read 2–5, 7).

¹⁶ Nisabat mainitakse sumeri mütoloogias seoses kirjakunstiga tunduvalt rohkem kui ta abikaasat Ĥaiat. Nisaba on ka teraviljajumalanna.

¹⁷ Steible, *Ein Lied an den Gott [H]äja mit Bitte für den König Rīm-Sîn von Larsa*, 31.

siiski saatuste tahvliga ja lihtsalt variatsiooniga pärimuse edastamisel.

Ĝaia oskustele kirjatundjana osutatakse veelgi: „...kes tunneb pikki ŠADDUBA-tahvleid, kes teeb kõike kunstipäraselt suurtele jumalatele.”¹⁸ Edasi kõlavad instruksioonid Ĝaiale: „Nagu kord ja kohus kindlusta rōō-murikas valitsusaeg pikkadeks päevadeks prints Rīm-Sin`ile, elutahvlile märgi (?) ta nimi (= valitsusaeg) igaveseks muutumatuna!”¹⁹

„Elutahvel”²⁰ võib kanda siin nii saatuse määraja kui kuninga kroonika tähendust. Kirjakunsti valdavat jumalat pidasid kuningad sedavõrd tähtsaks, et tema poole pöörduti õnnistuse saamiseks, lootes oma valit-susajale pikka iga. Mõistet „elutahvel” kohtab sumeri hümnides veelgi.

Alates Uri III dünastia perioodist (u 2112–2004 eKr) on leitud ohtralt hümnide mitmetele jumalatele, milles kirjeldatakse nende väge ja kõikvõimsust ning tihti palutakse neis eestkostet ja abi kuningale.²¹ Hümnis vete ja ennustamisega seostatavale jumalanna Nanšele väljendub selgelt „tahvli” või „elutahvli” roll saatuste raamatuna: „Kuningas, kes hoolitseb ustavate teenrite eest, Ĝaia, tahvlimees, kannab tahvlile oma emanda hea teenri, keda on mainitud (kui head teenrit). Ta kustutab tahvlilt oma emanda teenijanna, keda ei ole mainitud (kui head teenijannat).”²² Ĝaia kannab tahvlile Nanšele ustavad teenrid ja kustutab sealt maha talle mitteustavad teenijannad. Selle sumeri hümnis aines on uusaastarituual, milles jumalanna Nanše kontrollib teatud rituaalidega oma alluvate ustavust. Loo-giliselt võttes peaks tegu olema teenijate nimede vanalt tahvlilt uuele üle-kandmisega, seega ustavad kanti ja ebaustavaid ei kantud uuele tahvlile.²³

Jumalanna Lamasaga kohta mainitakse hümnis UET 6/1 72: „Püha

¹⁸ šà-dub-ba sù-ud-da zu-a galam ak-aka dingir-gal-gal-e-ne
(*Ibid.*, 6, rida 20).

¹⁹ nun^dri-im-^dsin bala-ĥúl-ĥúl-u₄-sù-ud-da šu-zi-ġar-mu-na-ab
im nam-ti-la-ke₄ du-rí-šè nu-kúr-ru mu-bi DU-i
(*Ibid.*, 9, read 51–52).

²⁰ im nam-til-la-ke₄

²¹ von Soden, *Einführung in die Altorientalistik*, 216.

²² lugal sag-zid-da èn-tar-tar^dĥa-ia lú-dub-ba-ke₄
sag-zi-nin-a-na bí-in-du₁₁-ga im-ma bí-in-gub-bé
gemé-nin-a-na nu-um-mi-in-du₁₁-ga im-ma bí-in-kíd-kíd
(Wolfgang Heimpel, „The Nanshe Hymn” – *Journal of Cuneiform Studies*, 33 (1981), 88, read 110–112).

²³ *Ibid.*, 112.

saadik, kes toob elutahvli taevast alla”.²⁴ Lamasaga, kellele on see hümn pühendatud, on emajumalanna Bau teenijanna või käskjalg, ta on ühel või teisel moel loomistegevusega seotud. „Elutahvli” taevast alla toomist seostatakse siin ilmselt vihma ja viljakusega. Mesopotaamias V–IV aastatuhandel valitsenud maailmapildi järgi otsustas inimeste ja jumalate saatuse üle ilmastik, sellise mõtteviisi rudimente leidub rohkelt ka palju hilisemal ajal kirja pandud allikais. Selles hümnis esineb veel väljend „kuningale elu andma”²⁵, mis võib viidata kuninga loomisele. Verb Û-TU tähendab „sünnitama”, „ilmale tooma”. Emajumalanna osaleb inimese loomisel, kuningas loodi mesopotaamia mütoloogia järgi eraldi lihtinimestest.

Ühest fragmentaarsest lünklikust hümnist ilmneb veel üks taevase päritoluga „elutahvli” valdaja – Ninimma. Ta on jumal Enlili²⁶ naine (ilmselt samastatud Ninliliga): „Emand, sa oled... Enlili, sa oled taevane kirjutaja sina... elu tahvel... oled sina”.²⁷

Hümnis jumalanna Nungalile²⁸ seletab jumalanna minavormis, et ükski süütegu ei jää tema poolt karistamata, ta valvab „mustapealiste”²⁹ üle. Ta kirjutab üles head ja halvad teod „elu tahvlile”. Nungali kõne kõlab nii: „Halastus ja kaastunne on minu. Ma ei hirmuta kedagi. Ma valvan mustapealiste üle: nad on minu järelevalve all. Hoian elu tahvlit oma käes ja olen sinna märkinud õiglaste inimeste nimed. Vaenulikud ei pääse mu käest, ma tean, mis nad on teinud. Kõikide maade rahvad vaatavad mu

²⁴ ra-gaba-kù an-šà-ta dub-nam-ti-la an-e₁₁-dè
(Åke W. Sjöberg, „A Hymn to ^dLama-sa₆-ga” – *Journal of Cuneiform Studies*, 26 (1974), 163, rida 3).

²⁵ zi lugal-la ù-tu
(*Ibid.*, rida 2.)

²⁶ Enlil oli võimas ja aktiivne jumal, Nippuri linna patroonjumal, teda seostati ilmastikuga, eelkõige tormiga.

²⁷ ʾnin-x xʾ [(x)] ʾxʾ-^dEn-lil-lá [d]ub-sar-an-na-me-en
im-n[a]m-ti-ʾla x.ǵálʾ-laʾ-me-en
(Karen Focke, „Die Göttin Nin-imma” – *Zeitschrift für Assyriologie*, 88 (1998), 197, read 4–5).

²⁸ Selles hümnis on Nungal Ani tütar ja Enlili minia. Nungali mees on ilmselt Enlili pojaks peetud Birtum. Nungal kuulub Nippuri linna panteoni. Paradoksaalselt peetakse Nungalit ka allmaailma valitsejanna Ereškigali tütreks, igal juhul on Nungal seotud allmaailmaga (Åke W. Sjöberg, „Nungal in the Ekur” – *Archiv für Orientforschung*, 24 (1973), 21–23).

²⁹ „Mustapealisteks” (SAG ĜIG) nimetasid sumerid end ise.

peale kui oma jumalanna peale. Leevendan raskeid karistusi, olen kaastundlik ema. Jahutan vihasematki südant, piserdades seda jaheda veega. Rahustan kurja südant, napsan inimesi hävingu lõugade vahelt.”³⁰

Mõnest allikast leiab ka viite kirjakunsti taevasele päritolule, näiteks esineb müüdis jumal Enlilist ja ta naisest Sudist, keda hiljem Ninliliks nimetatakse, fraas „mitmevärviline tähetahvel”.³¹ Sõna MUL, võib siin tähendada nii „kirjatähte” kui „taevatähte”. Jälgi „taevasest tahvlist” ja „tähetahvlist” leiab teistestki kirjandusliikidest, näiteks kahekõnes „Hõbeda ja vase vaidlus”. Selles dispuudis mainitakse tõenäoliselt aastaegade vaheldumise, taevakehade liikumise või isegi kosmogoonia kontekstis: „Pügalapulgad, mis leiduvad pühadel taevatahvlitel.”³²

Taevastel tahvlitel olid kirjas teatud mõõdud ja arvutused. Jumalanna Nisabal on „lasuriiditahvel” (DUB ZA-GÌN). Lasuriit viitab sumeri kirjanduslikes allikais alati hinnalisele, jumalikkusele, kuninglikkusele. Hümnis teravilja- ja kirjakunstijumalanna Nisabale ilmneb, et ta tarkus pärineb tsivilisatsioonioskuste patroonjumalalt Enkilt.³³ Nisaba ülesanne oli dešifreerida taevast kirja. Enki konsulteeris Nisabaga tähekirja, täpsemalt saatusejuhise üle. Nisaba tähtsust kirjutajana iseloomustab kõige paremini lõik hümnist: „Aus naine, taeva ülim kirjutaja, Enlili registri-

³⁰ arḫuš šà-ne-ša_x gá-a-kam lú la-ba-ra-an-ul₁-le-dè-en sag-gi₆-ga igi-gá mu-e-gál en-nu-un im-ak-e im-nam-ti-la šu-gá mu-un-gál lú-zi bí-in-gub-bé-en ne-ru-du á-gá la-ba-ra-è ni-ak-bi mu-zu kur-kur-re ama-dingir-bi-gin_x (GIM) igi-bi im-ši-gál nam-tag-dugud šu-ta im-sig-ge-en ama- arḫuš-a-me-en šà-mir-mir-ra im-še_x-še (=MÜŠ.DI-MÜŠ.DI)-dè a-še_x im-sù-ud šà-ḥul mu-še_x ka-garaša_x (=KI.BAD)-kam lú ba-ra-an-zi-zi-i (*Ibid.*, 32, 34, read 75–82).

³¹ dub mul-la gùn-a (Miguel Civil, „Enlil and Ninlil: the Marriage of Sud” – *Journal of the American Oriental Society*, 95 (1983), 58, rida 165). M. Civil tõlgib seda fraasi „the tablet decorated with writing...” (*ibid.*, 61) ning oletab, et kirjaoskus on müüdis omistatud Nidabale (Nisabale), Enlili ja Sudi tütrele, mitte tema vanaemale Nidabale (Nisabale) (*ibid.*, 64).

³² ḡiš-šudum-/ma\ dub mul /kug\ -ta pàd-dè X [...] (ETCSL = J. A. Black, G. Cunningham, J. Ebeling, E. Flückiger-Hawker, E. Robson, J. Taylor, and G. Zólyomi, *The Electronic Text Corpus of Sumerian Literature* (<http://etcsl.orinst.ox.ac.uk/>) (Oxford 1998–2006), c.5.3.6, jaotus I, rida 19).

³³ William W. Hallo, „The Cultic Setting of Sumerian Poetry” – *Actes de la XVIIe Rencontre Assyriologique Internationale*. Université Libre de Bruxelles 30 Juin–4 Juillet 1969. Publications de Comité belge de recherches historiques, épigraphiques et archéologiques en Mésopotamie (1970), 125, read 29–31.

pidaja, jumalate kõiketeadev tark.”³⁴ Nisabat „lasuriiditahvli” valdajana mainivad ka templihümnid³⁵: „ta küsib nõu lasuriiditahvlilt, andes nõu kõigile maadele.”³⁶

Lagaši kuningas Gudea tõlgendab nähtud unenägu niisutuskanalite patroonjumalale Ningirsule³⁷ templi ehitamise käsuna.³⁸ Ta näeb unes naist tahvliga.³⁹ Tekstis esineb selge viide kirjakunsti taevasele päritolule: sõnaühend DUB MUL-AN tähendab „taevatähtede tahvel”. Gudea näeb unes veel üht sõjameest lasuriiditahvliga, kes joonistab valmis templi plaani.⁴⁰ Gudea ema, jumalanna Nanše, seletab nähtud und nii, et naine on jumalanna Nisaba ja sõjamees Nindub, kelle nimes sisaldub ka „tahvel” (DUB).

Uri III dünastia valitseja Šulgi (valitses u 2093–2046 eKr) ülistab end järgmiste sõnadega: „Ma võin asju selgitada lasuriiditahvlil.”⁴¹ Šulgile on määratud saatuse ja kirjutatud tahvli jumal An.⁴² Sõnu „tahvel” (DUB) ja „saatus” (NAM) on selles katkendlikult säilinud tekstiosas mainitud

³⁴ mí-zi dub-sar maḥ an-na/ sa₁₂-sug₅ d_{en}-líl-lá
gal-zu/igi-gál dingir-re-e-ne
(*Ibid.*, 124, read 12–13).

³⁵ Vanimad teadaolevad sumeri hümnid on kirja pandud III aastatuhande keskpaigas eKr ning nende keskseks teemaks on mõne suure templi kirjeldus ja ülistus (von Soden, *Einführung in die Altorientalistik*, 215j).

³⁶ dub za-gin-ta ad gi₄-gi₄-gi₄
kur-kur-ra ad-ša₄-gá-gá-gá
(Åke W. Sjöberg, E.S.J. Bergmann, *The Collection of the Sumerian Temple Hymns. The Keš temple Hymn* by Gene. B. Gragg. Texts from Cuneiform Sources (Locust Valley, New York: J. J. Augustin Publishers, 1969), 49, read 538j).

³⁷ Ningirsu, „Girsu isand”, oli tähtis jumal sumeri varadünastilisest ajast kuni vanababüloonia perioodini. Tema funktsioonid sulasid hiljem kokku Ninurta funktsioonidega.

³⁸ Kuningas Gudea valitses Sumeris Lagaši linnas ligikaudu aastatel 2149/2143–2123/2217 eKr. Gudea silindrid, mida nimetatakse Kuninas Gudea templihümniks, pandi kirja mõni aastakümme enne, kui Uri linna III dünastia kehtestas tsentraliseeritud võimu (*Kuningas Gudea templihümn*. Tlk Sven-Erik Soosaar, Amar Annus, toim ja eess Amar Annus (Tallinn: Kirjastuskeskus, 2002), 5).

³⁹ Dietz Otto Edzard, *Gudea and His Dynasty. The Royal Inscriptions of Mesopotamia. Early Periods 3, 1* (Toronto, Buffalo, London: University of Toronto Press, 1997), 71–72, jaotus A, IV, read 23–26, jaotus V, rida 1.

⁴⁰ *Ibid.*, A V, 2–4.

⁴¹ dub za-gin-na pa mu-ni-è
(Castellino, *Two Šulgi Hymns* (B, C), 252, Šulgi C, rida 45).

⁴² Jacob Klein, *Three Šulgi Hymns. Sumerian Royal Hymns Glorifying King Šulgi of Ur* (Ramat-Gan: Bar Ilan University Press, 1981), 74, Šulgi D, rida 57.

teineteisest eraldi, kuid neid võiks ehk sisuliselt isegi tõlgendada „saatuste tahvlina”, sest Šulgi pretendeeris olema jumalik valitseja. Ta pidas end jumalaks, võib-olla isegi ülimaks jumalikuks olendiks, kelle kätte saatuste tahvel ülihästi oleks sobinud.⁴³ Oma kirjutiste kohta kasutab Šulgi sõnu „taevatahed”, „taevakirjad” või ka lihtsalt „kirjatähed” (MUL-AN), „lasuriiditahvlid”, (DUB ZA-GÌN), „pühad taevased kirjad”⁴⁴, „hävima-tud taevased kirjutised”.⁴⁵ Kuninglik ja suursugune „lasuriiditahvel” on igal juhul midagi enam kui lihtsalt tahvel, millele kirjutati.

Mõiste „tahvel” kannab ka sotsiaalset ja poliitilist rolli. Ninurta kangelastegude tsükli⁴⁶ ülistatakse jumalanna Nisabat: „...Nisaba, hea naine, ülitark, maades väljapaistev, tal on tähtsaim preestri ja kuninga kohustuste tahvel saadud Enkilt pühal künkal suures tarkuses.”⁴⁷ Lausutu viitab tõenäoliselt saatuste tahvlile, mis on tavaliselt Enki valduses ja millel on kirjas maailma kord ja käekäik.

⁴³ Kuningas Šulgi kuningavõimu, tiitleid ja jumalikustamise aspekte on Eesti uurijatest põhjalikult käsitlenud Vladimir Sazonov (vt Vladimir Sazonov, „Kuningas Šulgi laul: mõned märkused Uus-Sumeri kuninga Šulgi (2093–2046) kuningavõimu ideoloogia kohta” – *Usuteaduslik Ajakiri* 1(57) (2008), 84–107.

⁴⁴ mul-an kug-gin, bí-sar

⁴⁵ mul-an ság nu-di (ETCSL, c.2.4.2.05, Šulgi E.)

⁴⁶ Jumal Ninurta kangelastegudest ja rännakutest pajatavad järgmised pikemad jutustused: „Lugale” („Oo, kuningas”), „Ninurta naasmine Nippurisse” ehk Angim dímma („Taevataoliseks loodud”), „Ninurta rännak Eridusse” ja „Anzu eepos”. Esimeses läheb Ninurta Asagiga võitlema, teine jutustab Ninurta tagasipöördumisest Nippuri linna pärast koletis Asagi võitmist mägedes, kolmandas külastab Ninurta jumal Enkit ning viimases võitleb deemonliku Anzu-linnuga ja võtab temalt ära jumaliku saatuste tahvi, mille Anzu oli varastanud jumal Enlililt. Neist lugudest pole Ninurta rännak Eridusse seotud võitlusega, sellel pole geopoliitilist tähendust, vaid üksnes kultiline ja mütoloogiline tähendus. Teiste lugude *Sitz im Leben* on tõenäoliselt Sumeri valitsejate võitlusretked oma vaenlaste vastu (Amar Annus, *The God Ninurta in the Mythology and Royal Ideology of Ancient Mesopotamia*. State Archives of Assyria Studies. Volume XIV. The Neo-Assyrian Text Corpus Project (Helsinki: University of Helsinki, 2002), 24). Lugude tekste on leitud vanababüloonia, keskabüloonia, uussassüüria ja uusbabüloonia perioodist (Jerrold S. Cooper, *The Return of Ninurta to Nippur*, an-gim dím-ma. *Analecta Orientalia*, commentationes scientiificae de rebus orientis antiqui, 52 (Rome: Pontificium Institutum Biblicum, 1978), 2).

⁴⁷ ^didaba munus-zi gal-an-zu kur-kur-ra diri-ga
igi-KA-KÉŠ-da-nam-en-nam-lugal-la IM.SAG. DI gál-la-bi-im
gíštu-mah ^een-ki du, ^kku-ga-ta sag-e-eš rig, -ga
(J. J. A. van Dijk, LUGAL UD ME-LÁM-bi NIR-ĜÁL. *Le récit épique et didactique des Travaux de Ninurta, du Déluge et de la Nouvelle Création*. 2 vols. (Leiden: Brill, 1983), 179, read 711–713).

Kuningahümnides mainitakse konkreetsete kohtadega seotud „tahvleid”, samuti „Sumeri ja Akkadi tahvleid”⁴⁸, seda kõike ilmselt võimu kindlustamise ja legitimeerimise eesmärgil. „Sumeri ja Akkadi tahvlid” oli tõenäoliselt kuningate kroonika, mille järgi ka lapsi kirjutama-lugema õpetati, kuigi ei saa välistada ka laiemat konteksti, majandustekste jms. Näiteks ühes Šulgi hümnis kõlab Šulgi enesekiitus selle kohta, kui osav kirjutaja ta on ja kuidas ta õppis noorena kirjakunsti Sumeri ja Akkadi tahvlitelt.⁴⁹ Isini kuningas Išme-Dagan (valitses u 1954–1935 eKr) mainib, kuidas ta õppis oma osavate ja veatute kätega kirjutama Sumeri ja Akkadi tahvlitele.⁵⁰

Sumeri hümnides ja muudes allikates omistatakse igat liiki tahvlite valdamine peamiselt kirjakunsti patroonjumalannale Nisabale. Isini kuninga Iddin-Dagani (valitses u 1975–1954 eKr) hümnis soovitakse, et kuninga ülirmarkus, mille ta on omandanud „Nisaba tahvlite”⁵¹ kaudu, ei lakkaks. Lipit-Eštari (valitses u 1935–1924 eKr) hümnis kiidetakse Nisabat ohtrasõnaliselt.⁵² Jumalanna Nanše ülistuslaulus mainitakse ta abilisena jumalanna Nisabat: „Ta suur kirjutaja, Nisaba, aetas kallihinnalise tahvli oma põlvedele ja võttis kuldse kirjutuspulga kätte.”⁵³ Ühes hümnis kurdetakse, et „Nisaba maja” on hävinud.⁵⁴ Hävinud võis olla kirjutajate templikool, arhiiv või raamatukogu. Kiši templi hümnis kavandas Nisaba templehitust Kiši linnas vastavalt Enlili sõnadele.⁵⁵

⁴⁸ dub ki-en-gi ki-uri-ka

⁴⁹ Castellino, *Two Šulgi Hymns (B, C)*, 30, Šulgi B, read 13–14.

⁵⁰ Douglas R. Frayne, „New Light on the Reign of Išme-Dagān” – *Zeitschrift für Assyriologie*, 88 (1998), 16, Išme-Dagan A+V, read 400a–c.

⁵¹ dub-^dnisaba-ke₄
(Willem H. Ph. Römer, *Sumerische 'Königshymnen' der Isin-Zeit*. Documenta et monumenta Orientis Antiqui (Leiden: E. J. Brill, 1965), 211, rida 64).

⁵² Herman L. J. Vanstiphout, „Lipit-Eštar's Praise in the Edubba” – *Journal of Cuneiform Studies*, 30 (1978), 36, read 18–22.

⁵³ dub-sar maḥ-a-ni^dnisaba-ke₄
dub kal-kal du₁₀-ba nam-mi-in-gar
gi-dub-ba guškin šu ba-ši-in-ti
(Heimpel, „The Nanshe Hymn”, 88, read 98–100).

⁵⁴ Mark E. Cohen, „The Incantation-Hymn: Incantation or Hymn?” – *Journal of American Oriental Society*, 95 (1975), 602, rida 4.

⁵⁵ Gene B. Gragg, „The Keš Temple Hymn. The Collection of the Sumerian Temple Hymns” – *Texts from Cuneiform Sources III*. Sjöberg, Åke W., Bergman, E., and Gragg, Gene B. (ed.) (Locust Valley, New York: J. J. Augustin, 1969), 167, read 10–12.

Jumal Ninġišzida on hümnis TCL XV 25 see, „...kes kinnitab õigluse registreerimise õigusjõulisel tahvlil.”⁵⁶ Mainitud „tahvlil” on korra ja õigluse seisukohalt suur tähtsus.

Sumeri allikates tuleb eristada „tahvlite” kui kirjutusvahendite mainimist kirjakunsti oskuse kontekstis ja korda ning maailma funktsioneerimist tagavaid „tahvleid” ning „saatuste tahvlit”. Lihtsalt kirjakunsti tähenduses esineb „tahvel” paljudes allikates.

Kuningas Enmerkari⁵⁷ eepilistes lugudes on juttu kirjakunsti tekkimisest. Kirjakunsti taevast päritolu rõhutab järgmine lõik eeposest Enmerkar ja Aratta isand⁵⁸: „Koosoleku tahvlipind, terav koosoleku pilliroopulk... Nisaba, suure tarkuse emand, avas ta jaoks oma püha tarkuse koja. Ta sisenes taevapaleesse ja muutus tähelepanelikuks.”⁵⁹ Kuningas Enmerkar lasi end Nisabal õpetada, sisenedes tema „taevapaleesse”. Enmerkar kirjutas üles pika sõnumi savitahvlile, nii tekkis kirjakunst, täpsemalt, kuningas Enmerkar tõi kirjakunsti taevast, „Nisaba kojast”, alla.

Jutustuses „Lugalbanda mäekoopas”⁶⁰ võrreldakse kuninga und

⁵⁶ zāg-ġá-dub-kala-ga¹-ba ni-zi zú KA-kés-da
(J. J. A. van Dijk, *Sumerische Götterlieder II*. Abhandlungen der Heidelberger Akademie der Wissenschaften, Phil.-hist. Kl. Jahrgang 1960, 1. Abh. (Heidelberg: Carl Winter UniversitätsVerlag, 1960), 79, rida 7).

⁵⁷ Enmerkar oli sumeri pärimuse järgi üks poolmüütilistest Uruki valitsejatest, kes oli võimul III aastatuhande alguspoolel eKr. Lugusid temast kirjutati üles alates varasest Uri III dünastia ajast kuni kuningas Assurbanipali valitsusajani (650 eKr), enamik pandi kirja siiski vanababüloonia perioodil (Sol Cohen, *Enmerkar and the Lord of Aratta* (Ann Arbor, London: University Microfilms International, 1979), 9–10).

⁵⁸ Eeposes on juttu Uruki valitseja Enmerkari ja Aratta linna (tänapäeva Iraani territooriumil) kuninga sõjakäikudest ja kaubanduslikest suhetest.

⁵⁹ u₄-bi-a dub-gi₈ -IM-me-a gi-gag unkin-na...
^dnisaba nin ġeštú- dagal-la-ke₄
 É.-ĠEŠTÚ^d NISABA -kù-ga-né ġál mu-na-an-tag₄
 é-gal an-na-ka ku₄-ra-ni ġeštú mu-un-ġá-ġá
 (Cohen, *Enmerkar and the Lord of Aratta*, 28, 127, read 317–322).

⁶⁰ Lugalbanda oli Enmerkari ja Gilgameši kõrval üks Uruki poolmüütilistest kuningatest. Lugu „Lugalbanda mäekoopas” on üks kolmest Lugalbanda-jutustusest. Sellest on säilinud vaid üks II aastatuhandest pärit fragment. Kuningas Enmerkar kutsub sõjaväe Arattat vallutama. Seitse venda kutsutakse väejuhtideks, kaheksas, vendadest noorim, on Lugalbanda (tõlkes „Beebikuningas”). Ta jääb tee peal haigeks ning jäetakse koos ohtra toiduvaruga Zabu mägismaale koopasse tervenema. Teist Lugalbanda-lugu kutsutakse „Lugalbanda ja Enmerkar” või „Lugalbanda ja tormilind” ning see jätkub temaatiliselt sealt, kus esimene lugu lõpeb, kolmas lugu ei kuulu sellesse tsükklisse, vaid jutustab, kuidas Lugalbanda kuujumala tütre Ninsuni naiseks võttis. Lugusid Uruki poolmüütilistest kuningatest koostati ja kirjutati üles tõenäoliselt Uri III dünastia ajal, eelkõige

„jumalate tahvlikorviga”, mis jääb surelikele suletuks: „...aga see on jumalate kokkuseotud tahvlikorv.”⁶¹ Und kirjeldatakse järgmiselt: valetajale see valetab, tõerääkijale räägib tõtt, uni võib ka teha õnnelikuks, panna laulma. Sõna KAD₅ üks tähendusi on „kokku siduma”, „kokku koguma”, see omakorda viitab konfidentsiaalsusele, suletud anumale. Uni on esoteerilise tähendusega, seda peab seletama, selle vastust ei tea igaüks, nii nagu ka „jumalate kirjatahvliid” ja „saatuste tahvel” ei ole surelikele mõistetavad.

„SAATUSTE TAHVEL”, „JUMALATE TAHVEL” AKKADI JA TEISTES LÄHIS-IDA VANADES KIRJANDUSLIKES ALLIKATES

Akkadi müütides on „tahvilil” (*tuppu(m)*) ja „saatuste tahvilil” (*tupšimātu*) kahetine funktsioon ja asukoht: 1. jumalate Enki/Ea või Enlil/Ellili valduses olev maailmakorra tagamise vahendi ja 2. allmaailma valitsejate saatusejuhisenä. Saatuste tahvliit varastatakse akkadi müütides võimu usurpeerimise eesmärgil. Noor jumalik kangelane võidab võimu usurpeerija, võtab temalt varastatud saatuste tahvli ära ja kord maa peal taas-tatakse. Allmaailma „tahvel” on samuti valitsemisatribuut, kuid selle röövimislugu ei ole teada.

Teadlastest näiteks J. N. Lawson defineerib akkadlaste arusaama saatuste tahvlist samuti duaalselt: saatuste tahvel on esiteks kosmosega ühendav side ja teiseks on see ülima jumala võimu ja kontrolli teostamise vahend. Siiski ei tohi saatuste määramise fenomeni automaatselt samastada saatuste tahvli valdamisega.⁶²

Elnevast fenomeni määratlusest eraldiseisvana tuleb vaadelda

tundis nende vastu huvi kuningas Šulgi, kes tahtis näidata enda valitsuse legitiimsust ja järjepidevust ning pidas kolme poolmüütilist Uruki valitsejat enda otsesteks esiisadeks („Lugalbanda” – *Reallexikon der Assyriologie*. D. O. Edzard (ed). (1987–1990), 117–132; *Muinasaja kirjanduse antoloogia*. Koost Amar Annus (Tallinn: Varrak, 2005), 24).

⁶¹ 𒀭pisan kad₅ dingir-re-e-ne-kam

(William W. Hallo, „Lugalbanda excavated” – *Journal of the American Oriental Society*, 1 / 103 (1983), 176, rida 335).

⁶² Lawson, *The Concept of Fate in Ancient Mesopotamia...*, 24, 41.

akkadi müüti, mis jutustab veeuputuse-eelse kuninga Enmeduranna⁶³ taevassevõtmisest. Tegemist on tõenäoliselt sumeri mütoloogiaga, mis on säilinud üksnes akkadi keeles. Enmeduranna jälgib suurte jumalate nõupidamist ja talle õpetatakse taevas „suurte jumalate saladusi” (*pirišti*(ad. ḫal) *ilāni*^{mes} *rabūti*^{mes}), ja „taeva ja maa saladusi” (*pi-riš-ti šamê^s u eršetim^{tim}*). Tagasi maa peale jõudnud, toob Enmeduranna „jumalate tahvlid” (*tup-pi ilāni*^{mes}) kaasa, et inimestele tarkust jagada. Materialiseerunud „jumalate tahvel” oli tõenäoliselt loomamaks, mille pealt ennustati, või mingi muu ennetetahvel.⁶⁴ Tahvlid, mille Enmeduranna jumalatel saab, võimaldavad tal ületada üla- ja allmaailma ning samuti põlvkondade vahelisi piire. Tahvlitel on seega kahetine funktsioon: olla vertikaalseks sillaks ülemise ja alumise maailmasfääri vahel ning horisontaalseks sillaks veeuputuse-eelsele ning -järgsele sugupõlvele.⁶⁵

Sumeri- ja vanababülooniakeelse paralleeltekstiga müüdis Seitsmest targast (tekst LKA 76) toovad seitse *apkallu*^{t66} „suurte jumalate saatuste tahvli”⁶⁷ ja loevad seda. Neist jumalikest tarkadest oli iseäranis Adapa tähtis jumalike tekstide inimestele vahendaja.⁶⁸ Ka ennustusi peeti jumalikeks. Jumalatel oli keskne koht kosmoses ja oomenid olid jumalate märguanded inimestele. Kirjapandud oomeneid käsitati jumalike tekstidena, sest need olid jumalate tahteavalduse kandjad.⁶⁹

⁶³ Varem on seda nime transliteeritud Enmeduranki.

⁶⁴ W. G. Lambert, „The Qualifications of Babylonian Diviners” – *tikip santakki mala bašmu*: Festschrift für Rykle Borger (Cuneiform Monographs 10), Š. M. Maul (ed.) (Groningen: Styx, 1998), 149, read 14, 16, 19; Helge Kvanvig, *Roots of Apocalyptic. The Mesopotamian Background of the Enoch Figure and of the Son of Man*. Wissenschaftliche Monographien zum Alten und Neuen Testament. Vol 61 (Neukirchen-Vluyn: Neukirchener Verlag, 1988), 240–242.

⁶⁵ Andrei A. Orlov, *The Enoch-Metatron Tradition*. Texts and Studies in Ancient Judaism. Texte und Studien zum Antiken Judentum. Ed. By Martin Hengel and Peter Schäfer, 107 (Tübingen: Mohr Siebeck, 2005), 35j.

⁶⁶ Müütilised põhjavees elavad jumal Enki/Ea loodud targad, *apkallu*^d, olid inimkonna kaitsevaimud, õpetasid inimestele kultuurioskusi.

⁶⁷ *tup šimāti*(DUB.NAM.MEŠ) *ilāni rabūti* (Šalom M. Paul, „Heavenly Tablets and the Book of Life” – *JANES* No 5 (1973), 352). Akkadi allikates kasutatakse „saatuste tahvli” tähistusena enamasti sumerogrammi DUB.NAM(TAR).MEŠ.

⁶⁸ Francesca Rochberg, *The Heavenly Writing. Divination, Horoscopy, and Astronomy in Mesopotamian Culture* (Cambridge: University Press, 2004), 182.

⁶⁹ *Ibid.*, 184.

Anzu eepose⁷⁰ standardbabüloonia variandis on saatuste tahvli valdajaks jumal Enlil. Deemonlik lõvi pea ja kotka kehaga Anzu-lind plaanib saatuste tahvli varastamist: „Tahan võtta saatuste tahvli jumalatele enesele, ja kõikide jumalate ülesanded endale koguda, saagu ma täiesti endale trooni ja valitseda vägesid, käsutagu ma iga kui viimast Igitit!”⁷¹ Fraas, kuidas Anzu Enlililt tahvli ära võtab, esineb samas sõnastuses korduvalt: „...saatuste tahvlini tema käsi ulatus, Enlili seisuse ta võttis, riitused segamini paisati.”⁷² Lõpuks võitis kangelane Ninurta Anzu ja võttis temalt saatuste tahvli ära⁷³ ning tagastas selle tõenäoliselt Enlilile.⁷⁴ Seda arvamust kinnitab kolmanda tahvli kiidulaul Ninurta, kes tõi oma isale Enlilile tagasi valitsemise.⁷⁵ Vaatamata tõigale, et saatuste tahvel on Anzu eeposes mitte üksnes võimu sümbol, vaid ka tõhus võimuallikas, pole tormilind Anzu selle valdajana võitmatu.⁷⁶ Anzu müüdi vanababüloonia variandis ei mainita saatuste tahvlit üldse.

⁷⁰ „Anzu eepos” on tuntud peamiselt vana- ja standardbabüloonia käsikirjadest, leitud on ka hilisassüüriakeelne tekst.

Vanababüloonia versioon on lühike ja kokkuvõtlik, kordusteta jutustus, mille keskmes on Girsu linna patroonjumal Ningirsu. Sumeri keeles ei ole leitud ühtki „Anzu eepose” varianti. Standardbabüloonia variant I aastatuhandest eKr oli umbes 700-realine ja kirjutatud kolmele või neljale tahvlile. „Anzu eepos” on kirja pandud Borsippas, Babüloonias, kuigi tekste on leitud ka Niinivist, Assurist, Sultantepest. Hilisassüüria fragmendid on kirjutatud tõenäoliselt VII saj eKr. Hilisbabüloonia (ehk standardbabüloonia) versioon näib järgivat Niinivist leitud hilisassüüriakeelset varianti (Stephanie Dalley, *Myths from Mesopotamia. Creation, the Flood, Gilgamesh, and Others* (Oxford: University Press, 1998), 203). „Anzu eepose” teemaks on peajumal Enlili saatuste tahvli röövimise lugu ja võitlus selle tagasisaamiseks. Anzu on lõvi pea ja kotka küünistega deemonlik lind, ta on Enlili uksehoidja, kuid otsustab Enlililt saatuste tahvlit röövides usurpeerida võimu. Võidukas jumal Ninurta võtab Anzult saatuste tahvli ja annab Enlilile tagasi.

⁷¹ *lul-qé-e-ma* DUB-NAM. MEŠ DINGIR. MEŠ *a-na-ku*

ù te-re-e-ti šá DINGIR. MEŠ *ka-li-šú-nu lu-uh-mu-um*

lu-ug-mur-ma GIŠ.GU.ZA *lu-be-li par-ši*

lu-ma-a'-ir kul-lat ka-li-šú-nu ³*i-gi₄* ⁴*gi₄*

(SAA Anzu = Amar **Annus**, *The Standard Babylonian Epic of Anzu. Introduction, Cuneiform Text, Transliteration, Score, Glossary, Indices and Sign List*. State Archives of Assyria. Volume III. The Neo-Assyrian Text Corpus Project (Helsinki: University of Helsinki, 2001), 20, tahvel I, read 73–76; Muinasaja..., 173).

⁷² DUB-NAM. MEŠ *ik-šu-da qa-tuš-šu* EN.LİL-*ú-ta il-te-qé na-du-ú par-ši* (tahvel I, read 81–82, 108–109, 129–130, 150–151).

⁷³ Tahvel III, read 21, 37.

⁷⁴ *Ibid.*, rida 39.

⁷⁵ *Ibid.*, rida 123.

⁷⁶ Lawson, *The Concept of fate in Ancient Mesopotamia...*, 26, 30.

Sarnaselt Anzu eeposega toimub võimu üleandmine ka Babüloonia loomiseeposes.⁷⁷ Vanemate jumalate põlvkonna käest võtavad võimu üle nooremad. Noor jumal Marduk võtab saatuste tahvli ära oma vanaema Tiamati käsilaselt Kingult ja annab edasi oma isale Eale, kes on selle valdamiseks sobivam. Alguses on maailmas võim Tiamati⁷⁸ käes, kes kinnitab saatuste tahvli oma ministri või abikaasa Kingu rinnale.⁷⁹

Kingu sai seeläbi endale Anu-võimu ehk kõrgeima jumala võimu ning võime saatusi määrata. Marduk võtab saatuste tahvli temalt ära ja kinnitab oma rinnale, kui vanem jumalate generatsioon, keda esindab Tiamat, on võidetud. Marduk annab saatuste tahvli üle ühele jumalale, kelleks on tõenäoliselt Ea.⁸⁰ S. Dalley peab võimalikuks ka Anule üleandmist, sest logogramm jumala determinatiivi järel on ambivalentne.⁸¹

Babüloonia loomiseeposes ja Anzu eeposes on pea eranditult kasutatud „saatuste tahvli” kirjutamisel sumerogramme DUB–NAM. MEŠ, DUB NAM.TAR. MEŠ, DUB NAM.TAR. MEŠ. DINGIR. MEŠ jms. See viitab saatuste tahvli fenomeni ülevõtmisele sumeri mütoloogiast, kuigi sumeri müütidest on „Ninurta ja kilpkonn” teadaolevalt ainus, milles on mainitud konkreetselt „saatuste tahvlit”.

Müüdis „Erra ja Išum”⁸² vihjab Babüloni vana linnajumal Marduk ilm-

⁷⁷ Babüloonia loomiseepost tuntakse ka esimeste sõnade järgi: *enüma eliš*, („Kui ülal...”). Leitud tekstid pärinevad enamasti I aastatuhandest eKr, lugu tunti kindlasti veel VI–V saj eKr. Et eepose tekstid erinevad üksteisest väga vähe, annab see tuge arvamusele, et lugu pandi kirja üsna hilisel ajajärgul ja suulist traditsiooni sellele tõenäoliselt eelnenud ei ole (Dalley, *Myths from Mesopotamia*, 228–229). Seitsmele tahvlile kirja pandud poeem jutustab peaauglikult maailma algusaegade sündmustest ja Babüloni linnajumala Marduki võidukäigust jumalate panteoni juhiks (*Enüma eliš. Babüloonia loomiseepos*. Tlk ja eess Amar Annus (Tallinn: Kirjastuskeskus, 2003), 5).

⁷⁸ Akkadi keeles tähendab *tiämtu(m)*, *tämtu(m)* „merd” või „järve” (CDA = *A Concise Dictionary of Akkadian*. Ed. by J. Black, A. George, N. Postgate. 2nd (corrected) printing. SANTAG. Arbeiten und Untersuchungen zur Keilschriftskunde. Hg. von K. Hecker und W. Sommerfeld. Bd. 5 (Wiesbaden: Harrassowitz Verlag, 2000), 405).

⁷⁹ SAA *Enüma eliš* = Philippe Talon, *The Standard Babylonian Creation Myth Enüma eliš*. Introduction, Cuneiform Text, Transliteration and sign list with a translation and glossary in French. SAA Volume IV. The Neo-Assyrian text Corpus Project (Helsinki: University of Helsinki, 2005), tahvel I, rida 157; II,43; III,47,105; *Enüma eliš...*, 20jt).

⁸⁰ Tahvel IV, read 121–122, V, 69–70.

⁸¹ Dalley, *Myths from Mesopotamia*, 276.

⁸² See müüt pärineb VIII saj eKr, kuid sisaldab ka hulga vanemaid ettekujutusi. Lugu on kirjutatud viiele tahvlile ja on umbes 750-realine, tekste on leitud nii Assüüria kui Babüloonia alalt (Dalley, *Myths from Mesopotamia*, 282).

selt oma noorusajale, mil ta võitles saatuste tahvli eest: „Oh häda, Babülon, mille olen võtnud oma kätte nagu saatuste tahvli ega anna seda kellelegi üle.”⁸³ Müüdi taustaks on nõrgenenud Babüloni korduv vallutamine I aastatuhandel eKr ning Marduki kuju kaasaviimine assüürlaste poolt. Ehk müüdikeeles: raugastunud linnajumal Marduk lahkub mõneks ajaks Babülonist, seades enda asevalitsejaks hävitushimulise jumala Erra, lubamata võimu linnas lihtsalt usurpeerida.⁸⁴

Allmaailmavalitsejate Nergali and Ereškigali müüdi⁸⁵ lühemas, Amarna-versioonis, annab allmaailma valitsejana Ereškigal teda vallutanud ja tema abikaasaks saanud Nergalile üle „tarkusetahvli”.⁸⁶ Kuigi ei räägita saatuste tahvlist, on tarkusetahvel ilmselt selle analoog. Selles müüdis delegeeritakse-jagatakse võimu allmaailmas.

Omalaadses Assüüria printsi allmaailmanägemuses⁸⁷ (tahvlil VAT

⁸³ [ú'-a Bā]biliki šá ki-ma tuppi šimāti^{mes} ina qāte¹¹-iá
aš-ba-tu-šú-ma la ú-maš-šá-ru-šú ana mam-ma
(Luigi Cagni, *L'epopea di Erra*. Studi Semitici 34 (Roma: Istituto di Studi del Vicino Oriente, Università di Roma, 1969), 108, tahvel IV, rida 44).

⁸⁴ Juba siis, kui Babüloni vallutas Kesk-Assüüria kuningas Tukulti-Ninurta I (1234–1197 eKr), võis Marduki positsioon linnas mõnevõrra kõikuma lüüa. Tukulti-Ninurta I pani aluse assüürlaste korduvatele sõjakäikudele ja rüüsteretkedele Babüloni vastu, millega tihti kaasnes ka Marduki kuju kaasavõtmine. Uus-Assüüria kuningas Sanherib (705–681 eKr) tungis Babüloni mitu korda, tema rängimate tagajärgedega rüüsteretk Babüloni vastu toimus 689 eKr, mil Marduki kuju taas „deporteeriti”. Marduki „nõrkust” tõlgendati ka teiste, „tugevamate” jumalate poolt saadetud karistusena.

⁸⁵ Sellest müüdist on leitud kaks väga erinevat versiooni. Varasem, vanababüloonia tekst, leiti Tell el-Amarnast Egiptusest ja seda dateeritakse XIV–XIII saj eKr. Lugu on kokkuvõtlik, koosneb umbes 90 reast. Sultantepest ja Urukist leitud standardbabüloonia versioonid pärinevad hilisbabüloonia perioodist, umbes VII saj eKr, ning on palju pikemad, umbes 750 rida. Loo sumerikeelset varianti ei ole leitud (Dalley, *Myths from Mesopotamia*, 163–164). Müüdi sisuks on jumal Nergali laskumina allmaailma jumalanna Ereškigali juurde, kelle ta pärast lühikest vaenuperioodi naiseks võtab, tõustes seeläbi allmaailma valitsejaks. Võimalik, et müüt kajastab mesopotaamia mütoloogias toimunud arusaamade muudatust: võimu üleminekut allmaailmas ühelt jumalalt jumalate paarile.

⁸⁶ *tú-up-pa ša né-mé-e-qi*^o
(Thomas Richard Kämmerer, *šima milka. Induktion und Reception der mittelbabylonischen Dichtung von Ugarit, Emar und Tell el 'Amarna* (Münster: Ugarit Verlag, 1998), 266, read 83–84).

⁸⁷ Katkendlik müüdifragment on leitud Assurist ja seda dateeritakse umbes VII saj eKr. Kroonprints näeb värvikat nägemust või und allmaailmast ja kirjeldab detailselt seal asuvaid deemonid.

10057) mainitakse „tarku raamatupidajaid, kes valvavad oma isandate saladusi.”⁸⁸ Allmaailma „raamatupidajad” (*šassuki*) peavad arvet surnute üle. Siin ei näi olevat viidet saatuste tahvlile kui võimuaatribuudile, küll on aga arvepidamine seotud korra kehtestamise ja säilitamisega nii all- kui ülamaailmas.

Gilgameši eepose⁸⁹ seitsmendal tahvlil jutustab Enkidu Gilgamešile oma manalaskäigu unenäo, milles ta jumalannat Belet-serit nimetab „allmaailma kirjutajaks”: „(Seal asus) allmaailma valitsejanna Ereškigal. [Belet]-seri, allmaailma kirjutajanna, põlvitas ta ees. Ta hoidis [tahvlit] ja luges talle lakkamatult valjusti ette.”⁹⁰ Tegemist on arvepidamisega allmaailmas, kõik surnud kirjutatakse üles, täpsemalt, märgitakse üles kõik need, kes järgmisena surema peavad. See mõte on sarnane Assüüria printsi allmaailmanägemusega.

Jumal Aššuri lepingutahvel viiakse Assüüria kuningale, kellele on tagatud võim.⁹¹ Lepingutahvel võib omada teatud ühisjooni jumalate saatuste tahvliga, tagades kokkulepet ja võimu ning korra kindlustamist maa peal.

⁸⁸ *ša-as-su-ki en-qu-ú-ti na-ši-ir [pi-riš]-ti be-lí-šú-u[n]* (Alasdair Livingstone, *The Underworld Vision of Assyrian Prince. Court Poetry and Literary Miscellanea*. SAA Vol. III. The Neo-Assyrian Text Corpus Project (Helsinki: University of Helsinki, 1989), 68, rida 3).

⁸⁹ Gilgameši eepos on koostatud paljudest iseseisvatest rahvajuttudest. Üsna tõenäoliselt oli Gilgameš ajalooline isik, kes elas u 2700 eKr. Ei ole leitud ühtki Gilgameši lugu, mis oleks kirja pandud varem kui 2150 eKr. Eepos on kirjutatud 12 tahvlile. Lisaks viiele Gilgameši loole on eeposesse inkorporeeritud Inanna laskumine allmaailma ja veeuputuselugu, nendel polnud algselt seost Gilgameši-pärimusega. Gilgameši lugu oli omaaegses Lähis-Idas laialt levinud, sellest on leitud ka hetiidi- ja hurrikeelseid tahvleid. Standardbabüloonia versioon on enim tuntud VII saj eKr Niinivest leitud tahvlitelt, mille järgi on Gilgameši eepose autoriks Sin-leqe-uninni, umbes 1200 eKr, Kassiitide valitsusajal elanud loitsupreester ja kirjatark. Kassiidid kasutasid kirjakeelena kas hilissumeri või babüloonia keelt, nad kirjutasid üles ja kollektioneerisid hulgaliselt sumeri ja akkadi pärimust (Vt Dalley, *Myths from Mesopotamia*, 40–47).

⁹⁰ [*a-šib*] *šar-rat KI-tim^d ereš-ki-gal*
[^d*be-let*]-EDIN *šup-šar-ra-at KI-tim ma-har-šá kám-sa-at*
[*šup-pa*] *na-šat-ma il-ta-na-as-si ina mah-ri-šá*
SAA Gilg. = Simo Parpola, *The Standard Babylonian Epic of Gilgamesh*. Cuneiform Text, Transliteration, Glossary, Indices and Sign List. SAA Vol. I. The Neo-Assyrian Text Corpus Project (Helsinki: University of Helsinki, 1997), tahvel VII, read 202–204).

⁹¹ Simo Parpola, *Assyrian Prophecies*. Illustrations edited by Julian Reade and Simo Parpola. SAA Vol. IX. The Neo-Assyrian text Corpus Project (Helsinki: Helsinki University Press, 1997), 25.

Jälgi sumeri ja akkadi tahvli-fenomenist on ka teiste Lähis-Ida vanade rahvaste müütides. Ugariti Baali eeposes⁹² vihjatakse merejumal „Yammi saadikute tahvlile”, mis tuuakse jumalate nõupidamisele. „Yammi saadikute tahvlil”⁹³ oli tõenäoliselt üksnes sõnumi edastaja roll, rohkem seda Baali eeposte variantides ei mainita, pole midagi teada selle tahvli universaalsusest ega väest.

Hetiidi mütoloogias on ohtralt babüloonia-assüüria mõjusid, hetiitidele olid tuntud jumalad Ellil, Ištar, Ea, mõiste *apsú*⁹⁴ ja saatuste tahvel.

Hetiidi Ullikummilaul⁹⁵ pajatab selles, kuidas jumalate seas määratakse valitsema noor kangelane Ullikummi. Ta ülesandeks on hävitada tormijumal Tesupas (translitereeritud ka kui Tešub(as), Tessub(as)). Tormijumala teener Tasmisus ütleb oma isandale: „Isand, mis sõnu ma sinule seadima hakkam, neile mu sõnule innukalt terita kõrva! Apsuvasse nüüd mingem ja väisakem Eat. Iidsete aegade tahvleid seal nõuame taga.”⁹⁶ Kui meie saabume Apsuva värava ette, viis korda jumala ukse peal maani ja veel kord viis korda kummardagem. Kuid jumala palge ees viisteist korda nii-

⁹² Baali eeposte tsükkel on arvatavasti vanim ugariti kirjanduslikest tekstidest, millele ajaliselt järgnevad Aqhati ja Kereti eeposed (Mark S. Smith, *The Ugaritic Baal Cycle*. Volume I. Introduction with Text, Transliteration and Commentary of KTU 1.1–1.2. Supplements to Vetus Testamentum 55. Ed. By The Board of the Quarterly. Volume LV (Leiden, New York, Köln: E. J. Brill, 1994), 58). Baali müütide tsükkel, mille keskseteks tegelasteks on jumalad Baal, Yamm, El, Anat ja Mot, jaguneb osadeks, mis on sisuliselt omavahel seotud (Anton Jirku, *Kanaanäische Mythen und Epen aus Ras Schamra*. Ugarit (Gütersloh: Verlagshaus Gerd Mohn, 1962), 11). Baali eepos peegeldab arvatavasti amurrulaste (amoriitide) tulekut Ugaritti XXI või XX saj eKr, nende jumalad hakkasid varjutama kohalikku peajumalat Eli, sest eeposte teemaks on noore Baali ülemvõimu kindlustamine (Smith, *The Ugaritic Baal Cycle*, 89). Teise oletuse kohaselt võis Baali tsükkel liikuda lääneseemiidelt itta, Mesopotaamiasse (*ibid.*, 110).

⁹³ *luḫata mal'akê yammi* (*Ibid.*, 266, tahvel KTU 1.2.1, rida 26).

⁹⁴ Akkadi mütoloogias on *apsú* maa-alune piirkond, mida kirjeldatakse ka kui katusega mageveereservuaari.

⁹⁵ Laul Ullikummist kuulub „Taevase võimuvõitluse” hurri algupära müütide tsükklisse. Tegemist on muistses Lähis-Idas laialt levinud pärimusega mitme jumalate põlvkonna heitlusest ülemvõimu pärast. Lugu on kirjas kiilkirjatahvlitel KUB XXXIII ja XXXVI (*Muinasaja...*, 224,340).

⁹⁶ *annallas uddanas tuppiyas appa punusweni*, võib tõlkida ka „küsitlegem vanade sõnade tahvlit”. *uddanas*, „sõnad” on kirjutatud sumerogrammiga INIM.MEŠ, *tuppiyas*, „tahvlid” on akkadi laensõna. (Hans G. Güterbock, „The Song of Ullikummi. Revised Text of the Hittite Version of a Hurrian Myth (Continued)” – *Journal of Cuneiform Studies*, Vol. 6, No. 1 (1952), 22–23).

sama. Ehk leebub siis Eas, kuulab meid ära ja halastab, ulatab tahvlid.⁹⁷

Kui mesopotaamia mütoloogias võeti „jumalate tahvlit”, „saatuste tahvlit” üksteiselt väevõimuga või kavalusega ära, siis selles hetiiidi müüdis palutakse jumal Easel (Enki/Ea) „vanade tahvlite, millel on kirjas saatus” üleandmist. Tasmisus ja Tormijumal lähevad alandlikult Ease juurde, et saada endale võimugarantii tahvlite näol Ullikummi vastu, kelle peajumal Kumarbi on määranud nendega võitlema ja endale allutama. Eas ei anna ilmselt tahvleid käest, kuid kehtab Tormijumalat Ullikummi vastu võitlema ja temast võitu saama.

„TAHVEL” JA „RAAMAT” PIIBLIKIRJANDUSES

Piiblis leidub rohkelt kirjakohti, kus on tähtis roll „kivilaual”, „laual” ehk „tahvlil” ning „raamatul”. „Tahvlile” või „raamatusse” on kirjutatud Jumala juhis, seega fenomenoloogiliselt on „tahvlil”, „laual” ja „raamatul” korra tagamise funktsioon. „Tahvlile” kirjutatakse üles ka nägemusi.

Mooses sai Jumalalt Siinai mäel juhtnööre ühiskonna korralduse suhtes kirjapandud kujul: need olid „kivilaad” (*luḥôṭ ḥā’ēben*)⁹⁸ koos seaduse ja käskudega.

”Ja Issand ütles Moosesele: „Tule üles minu juurde mäele ja ole siin, siis ma annan sulle kivilaad ning Seaduse ja käsud, mis ma olen kirjutanud neile õpetuseks!” (2Ms 24:12), „ja kui ta oli lõpetanud kõneluse Moosesega Siinai mäel, siis ta andis temale kaks tunnistuslauda, kivi-

⁹⁷ *Muinasaja...*, 234–235 (J. Puhveli tõlge). Antud ütlus asub 3. tahvlil, § 49 (A ii 17–26) Harry A. Hoffner Jr tõlkes.

Hoffneri tõlge lahkneb Puhveli omast mõnevõrra: „... [Kuula] mu sõnu, mu isand Tessub. Terita [oma kõrva] sõnule, mis sulle lausun. Mingem Apzuwa’ sse, Ea ette [...]. Küsigem tahvleid iidsete sõnadega. [Kui] me saabume Ea koja väravasse, kummardame [viis korda] Ea ukse ees ja [veel kord] viis korda Ea siseukse (?) juures. [Kui] jõuame Ea [ette], kummardagem viisteist korda Ea ees. Võib-olla [see meeldib] Eale...; ehk Ea [kuulab(?)] ja tal on meist kahju ning ta isiklikult näitab meile [tahvleid, mis sisaldavad] iidseid (sõnu)” (Harry A. Hoffner, Jr, *Hittite Myths*. Second Edition. Ed. by Gary M. Beckman. – Society of Biblical Literature Writings from the Ancient World Series. Vol. 2. (Atlanta, Georgia: Scholars Press, 1998), 63).

⁹⁸ Heebrea keeles tähendab *luḥ* „kirjutustahvlit” (Wilhelm Gesenius, *Hebräisches and aramäische Handwörterbuch über das Alte Testament* in Verbindung mit prof. Dr. H. Zimmern, Prof. Dr. W. Max Müller u. Prof Dr. O. Weber, bearbeitet von Dr. Frants Buhl. Unveränderter Neudruck der 1915 erschienenen 17. Auflage (Berlin, Göttingen, Heidelberg: Spränger Verlag, 1962), 381).

lauda, mille peale oli Jumal sõrmega kirjutanud" (2Ms 31:18).

„Kivilaudu” (*luḥôṭt hā'ēben*) nimetatakse siin ka „tunnistuslaudadeks” (*luḥôṭt hā'ēbut*). Kirjutatu on jumalikku päritolu juhtnõor inimestele, tähelepanuväärne on „Jumala” (*'ēlōhim*) mainimine lahus „Issandast”, „Jahvest”, siin peegeldub polüteistlik taust, nagu muudeski kirjakohtades, kus kasutatakse sõna *'ēlōhim* ainujumala „Jahve”, „Issanda” asemel. Vana Lähis-Ida arusaam kirjakunsti taevasest, jumalikust päritolust on hästi äratuntav „kivilaudade” ehk „käsulaudade” kirjutamisloos. „Kivilaudadele” oli mõlemale poole kirjutatud (2Ms 32:15), „...laudad olid Jumala tehtud ja Jumala kirjutatud oli kiri, mis laudadesse oli uurendatud” (2Ms 32:16).

Neil laudadel oli tõenäoliselt kirjas rohkem kui vaid dekalooq, see oli „Jumala kiri”, „Jumala teos”.⁹⁹ Mooses viskab laudad vihas puruks, kui näeb, et ta rahvas on teinud endale kuldvasika ja asunud seda teenima (2Ms 32:19). Laudade puruksviskamise taustana võib näha mesopotaamia traditsiooni *ṭuppa hepû*, „tahvli purustamine”, mis tähendab lepingu tühistamist või murdmist. Mooses pidi pärast laudade puruksviskamist Jumalaga lepingut uuendama.¹⁰⁰ Jahve lasi Moosesel uued kivilaudad teha ja lubas, et kirjutab nende peale sõnad, mis olid eelmistel, puruks visatud laudadel (2Ms 34:1). Mooses raius tahvlid kivist välja ja läks tagasi Siinai mäele, kuhu laskus Issand „pilve sees” (2Ms 34:5) ning asus teda õpetama. Sellele motiivile leidub hämmastavalt sarnane kirjeldus Ninurta kangelastegude tsükliis, mida on artiklis eespool käsitletud: Enki annab Nisabale pühäl künkal üle preestri ja kuninga kohustuste tahvli.

Mooses oli see, kes Issanda juhtimisel täitis kivilaudad seaduse- ja käsusõnadega ja tõi need oma rahvale (2Ms 34:28–29).

Edasistes kirjakohtades mainitakse juba konkreetset „kümnet käsku”, mis on kirjutatud kahele kivilauale¹⁰¹ (5Ms 4:13; 5:22). Puudub jumalik esoteerika, sest tahvlite sisu on mõeldud inimestele elujuhisteks. Mesopotaamialik „saatuste tahvli” taust on iisraellastele kirja pandud

⁹⁹ Josef Scharbert, *Exodus*. Die Neue Echter Bibel (Würzburg: Echter Verlag, 1989), 123.

¹⁰⁰ Annus, *The God Ninurta...*, 152.

¹⁰¹ See tähendab „topelt kirjutatud”, leping oli kahes eksemplaris, sest üks osapool oli Jahve, teine Iisrael. Mõlemaid lepingupooli, st kaht lauda, säilitati lepingulaekas (Georg Braulik, *Deuteronomium 1–16, 17*. Die Neue Echter Bibel des Alten Testaments. Lfg. 15, hrsg. Josef G. Plöger, Josef Schreiner (Würzburg: Echter Verlag, 1986), 42).

jumalikke päritolu „kivitahvlites” hāgustunud, sest „kivilaudade”, „seaduselaudade” (*luḥôṭ ḥāʾrîṭ*) (5Ms 9:11) eesmärk on juhtida iga inimest või täpsemalt rahvast, mitte jumalaid ja kuningaid.

Kirjakohas Ha 2:2 käsib Issand prohvetit: „Kirjuta üles nägemus ja tähenda selgesti lauakeste peale.” „Lauakesi” (*ḥāluḥôṭ*) kasutatakse seega ka nägemuste kirjapanekuks ning need nägemused täituvad millalgi. Sellisel mõtteviisil on saatuste tahvli fenomeniga ja sellega seotud maailma kulgemise kavaga sarnaseid jooni.

Mõnes Vana Testamendi kirjakohas on tarvitatud ka mõistet „nende südamelaud” (*lūaḥ libām*) (Jr 17:1), „sinu südamelaud” (*lūaḥ libekā*) (Õp 3:3; 7:3) moraalse hoiaku tähenduses, Uues Testamendis vastandatakse kujundlikult Vana Testamendi „kivilaudu” „lihastele südamelaudadele” Kristuse sõnumi kirjapanemise kontekstis (2Kr 3:3).

„Kivitahvlid” ja „seadusetahvliid” moodustavad koos „seaduselaekaga” (*ʾārôn*)¹⁰² ühtse kogumi: „Laekas ei olnud muud kui need kaks kivilauda, mis Mooses oli Hoorebil sinna pannud” (1Kn 8:9; 2Aj 5:10), laekas on „...Issanda seadus, mille ta Iisraeli lastele andis” (2Aj 6:11). Algselt oli laegas üksnes Jumala kohalolu sümbol, deuteronomistlikul perioodil usuti seal olevat mõlemad seadusetahvliid (5Ms 10:1–5).¹⁰³

Jahve laeka rännuloos (1Sm 4–6) on fenomenoloogilist sarnasust sumeri ja akkadi saatuste tahvli varastamise ja selle tagasivõitmise looga. Seaduselaegas on meisterdatud Jumala juhtnööride järgi ja sisaldab endas jumalikke juhtnööre – kivitahvleid – ning on seega võrreldav mesopotamia jumalate saatuste tahvliga. Vilistid röövivad iisraellastega võideldes nendelt seaduselaeka, ent iisraellased saavad selle mõne aja pärast võitluseta tagasi. Vilistid tagastavad laeka, sest ei oska sellega midagi peale hakata, hullem veel – nad kardavad sellest lähtuvat vaenulikkust oma jumalate vastu. Võõra rahva pühast atribuudist tulenevat hirmu ja häda võib võrrelda maailma tardumusega saatuste tahvli varastamise järel, sest riukalik Anzu ei suutnud seda tõenäoliselt enda kasuks rakendada (vt Anzu eepose kohta eespool). Ühe rahva püha ese ei ole Vana Testamendi usundiruumis üldkehtiv maailmajuhend. Templi valmimise järel leiab

¹⁰² *ʾārôn* tähendab „laegas”, „Jahve laegas”, „Iisraeli püha laegas”; „kast”, „kirst”, „muumia-kast” (Gesenius, *Hebräisches and aramäisches Handwörterbuch*, 64).

¹⁰³ Georg Hentschel, *1Könige*. Die Neue Echter Bibel (Würzburg: Echter Verlag, 1984), 56.

Iisraeli rahvale tagastatud laegas endale väärilise koha selle kõige pühamas paigas (2Aj 6:11), see sündmus on fenomenoloogiliselt võrreldav saatuste tahvli tagastamise või viimiseiga väärikale omanikule – suurtele jumalatele Enkile, Eale, Enlilile mesopotaamia mütooloogias.

Mitte üksnes „tahvlist“ ei räägita Piiblis, vaid hoopis sagedamini mainitakse sarnases kontekstis koos seaduselaekaga „Seaduse raamatut“ (*sēper hatôrā*)¹⁰⁴ (SMs 31:26) ja „lepinguraamatut“ (*sēper harit*) (2Ms 24:7),¹⁰⁵ kuid ka „Seaduse sõnu, mis sellesse raamatusse on kirjutatud“ (SMs 28:58), „Issanda raamatut“ (*sēper JHWH*) (Js 34:16), „Moosese Seaduse raamatut“ (*sēper tôrat môše*) (Ne 8:1) ja „Moosese raamatut“ (*sēper môše*) (2Aj 25:4).

Jumala juhust moraalse eluhoiaku ja sellest tulenevate tagajärgedega kannavad järgmised kirjakohtad: „...Kes minu vastu on pattu teinud, selle ma kustutan oma raamatust“ (2Ms 32:33), „Kustutatagu nad maha eluraamatust ja ärgu pandagu neid kirja koos õigetega!“ (Ps 69:29, vrd Fl 4:3), „... ja tema palge ees kirjutati mälestusteraamat nende heaks, kes kardavad Issandat ja austavad tema nime“ (Ml 3:16), „Õnnis on inimene, kes sureb õiglase ja ausana, kelle kohta ei ole kirjutatud ebaõigluse raamatut ja kelle üle ei mõisteta sel päeval kohut“¹⁰⁶ (1Eenok 81:4).

Ilmutusraamatus, nagu mujalgi apokalüptilises kirjanduses (näiteks 1Eenoki, 4Esra ja Taanieli raamatus) kõlab ennustus moraalseks eristuseks lõpuaegadel: „...Mina ei kustuta ta nime eluraamatust ning ma tunnistan tema nime oma Isa ees ja Isa inglite ees“ (Ilm 3:5), „...kelle nimesid ei ole maailma rajamisest saadik kirjutatud eluraamatusse“ (17:8), „...Ja surnute üle mõisteti kohut sedamööda, kuidas raamatusse oli kirjutatud, nende tegude järgi... keda iganes ei leitud olevat eluraamatusse kirjutatud,

¹⁰⁴ *sēper* tähendab „kirjatükk“, „ürik“, „raamat“; kirjatähed, šrift, kiri (Gesenius, *Hebräisches and aramäisches Handwörterbuch*, 551).

¹⁰⁵ Vrd Aššuri lepingutahvliga. Eestikeelses Piiblis tõlgitakse mõlemad raamatud üksnes „seaduseraamatuks“, teise variandina esineb ka „Seaduse raamat“ (SMs 31:26 Jos 1:8; 2Kn 22:8; 23:2).

¹⁰⁶ „... Selig der Mann, der als Gerechter und Guter stirbt und über den kein Buch der Ungerechtigkeit geschrieben ist und (gegen den) kein Tag des Gerichtes stattfinden wird.“ (Tsiteeritud on väljaannet: Siegbert **Uhlig**, *Das äthiopische Henochbuch. Jüdische Schriften aus hellenistisch-römischer Zeit. Band V. Lieferung 6. Apokalypsen*. Hg. von Werner Georg Kümmel in Zusammenarbeit mit Christian Habischt, Otto Kaiser, Otto Plöger und Josef Schreiner (Gütersloh: Gütersloher Verlaghaus Gerd Mohn, 1984)).

see visati tulejärve” (20:12.15), „...Õnnis on see, kes hoiab alal selle raamatu ennustuse sõnu!” (22:7), „...Ära pane pitsoriga kinni selle raamatu ennustuse sõnu, sest aeg on lähedal!” (22:10), „Mina tunnistan kõikidele, kes kuulevad selle raamatu sõnu: kui keegi neile midagi juurde paneb, siis paneb Jumal tema peale need nuhtlused, mis sellesse raamatusse on kirjutatud. Ja kui keegi võtab midagi ära selle prohvetiraamatu sõnadest, siis Jumal võtab ära tema osa elupuust ja pühast linnast, millest on kirjutatud selles raamatus” (22:18.19).

„Raamat”, „eluraamat”, „õigluse-” ja „ebaõigluse raamat”, „mälestuste-raamat” on fenomenaalselt võrreldavad sumeri „elutahvliga” (vt sumeri hümn)¹⁰⁷, vanatestamentlik moraalne hoiak ei välista mesopotaamilikku ettemääratust: „eluraamatud” ja „-tahvlid” kannavad Jumala või jumalate poolt ettemääratud, neisse või neile on kirjutatud maailma asjade kulgu, ka inimeste saatust.

Piiblis on kirjakohti, kus „raamatute” ja „kirjapanduga” seoses on moraalne hoiak ja kosmiline maailma kulgu mõlemad võrdselt olulised. Selliseks näiteks on Jos 10:13: „Ja päike püsis paigal ning kuu jäi seisma, kuni rahvas oli kätte maksnud oma vaenlastele. Eks see ole kirja pandud Õiglase raamatus? Ja päike seisis keset taevast ega tõtanud loojuma pea-aegu kogu päeva.”¹⁰⁸

Kuningas Taavetile omistatud laulus seisavad read: „Siis ma ütlesin: „Vaata, ma tulen, rullraamatus on minust kirjutatud. Sinu tahtmist, mu Jumal, teen ma hea meelega ja sinu Seadus on mu südames” (Ps 40:8–9). Ühe tõlgenduse kohaselt on „rullraamatus” Jumala kirjapandud plaan iga üksikisiku suhtes.¹⁰⁹

Apokalüptilises kirjanduses leidub viimsete aegade saabumise kontekstis moraalsele hoiakule viitavaid fenomene, nagu „tõeraamat” ja „elavate raamat”, kuigi neis kirjakohtades ei räägita otseselt moraalse valiku tähtsusest. Sellised kohad on näiteks Tn 10:21: „Ometi tahan ma sulle

¹⁰⁷ Neid allikaid on võrrelnud ka S. M. Paul (Paul, „Heavenly Tablets and the Book of Life”, 345–353).

¹⁰⁸ Mütoloogilist kaose võitmise ja korra kehtestamise teemat näeb siin M. Görg, kes seostab seda kirjakohta egiptuse päikesejumala võiduga oma vaenlaste üle. Õiglane kuningas (keda siin kehastab tõenäoliselt Joosua) võidab vaenlased rituaalse ühenduse kaudu päikesejumalaga (Manfred Görg, *Josua*. Die Neue Echter Bibel (Würtzburg: Echter Verlag, 1991), 50).

¹⁰⁹ Frank-Lothar Hossfeld, Erich Zenger, *Die Psalmen I. Psalm 1–50*. Die Neue Echter Bibel (Württemberg: Echter Verlag, 1993), 256.

teada anda, mis on kirjutatud tõeraamatusse!¹¹⁰, 1Eenok 47:3 „Neil päevil nägin ma Elatanut, kui ta oma aujärjele istus, ja elavate raamatud avati ta ees...”¹¹¹, Tn 7:10: „...Kohus võttis istet ja raamatud avati.”¹¹²

Jumala juhust ennustuslikus, maailma saatuse ettemääratuse aspektis, milles ei rõhutata moraalset hoiakut, peegeldavad järgmised kirjakohtad: „Minu pagulaspäevad olid sa ära lugenud; pane sina mu pisarad oma lähkrisse; eks need ole su raamatus?” (Ps 56:9), „Issand loeb ära, kui ta rahvast kirjutab raamatusse: „See on seal sündinud. *Sela*” (87:6), „Su silmad nägid mind juba mu eos ja su raamatusse kirjutati kõik päevad, mis olid määratud, ehk küll ühtainustki neist ei olnud olemas” (139:16), „Ma lasen täide minna kõik oma sõnad, mis ma olen rääkinud selle maa kohta, kõik, mis on kirjutatud sellesse raamatusse...” (Jr 25:13), „...aga sel ajal päästetakse su rahvas, kõik, keda leitakse olevat raamatusse kirjutatud”¹¹³ (Tn 12:1), „...raamatud lüüakse taevas lahti ja kõik näevad neid korraga”¹¹⁴ (4Esra 6:20b).

Ka „rullraamatut” ja „pitseeritud raamatuid” mainitakse ilmutuse, nägemusekontekstis: „Jama nägin troonil istujaparemaskäes rullraamatut, täis kirjutatud seest ja väljast, kinni pandud seitsme pitsoriga. Ma nägin võimsat inglit, kes suure häälega kuulutas: „Kes on väärt avama seda raamatut ja lahti tegema selle pitsereid?”” (Ilm 5:1–2), „Ja ma jätkasin

¹¹⁰ See kirjakoht viitab tugevale determineeritusele, siin võib leida paralleele ka mesopotaamia saatuste tahvliga ja kirjakohaga 1Eenok 93:2. „Tõeraamatut” või „tõekirjutist” tuleb eristada viimisel kohtumõistmisel kasutatud „raamatutest” kirjakohas Tn 7, 10 (John, J. Collins, *Daniel. A Commentary on the Book of Daniel with an essay „The Influence of Daniel on the New Testament”* by A. Y. Collins. Ed. By Frank Moore cross. Hermeneia. A Critical and Historical Commentary of the Bible (Minneapolis: Fortress Press, 1993), 376).

¹¹¹ „In jenen Tagen sah ich das Haupt der tage, wie es sich auf den Thron seiner Herrlichkeit setzte und die Bücher der Lebenden vor ihm geöffnet wurden...”

¹¹² Siin mainitud „raamatuid” tuleb mõista lähtuvalt taevaste üleskirjutuste traditsioonist, need on erinevad „tõe-” ja „eluraamatutest” (Collins, *Daniel. A Commentary...*, 303).

¹¹³ Siin on peetud silmas tõenäoliselt „elu raamatut”, mis heebrealaste puhul viitas kuuluvusele lepinguliitu, kuigi apokalyptilises tähenduses tuleks seda pigem mõista „igavese elu raamatuna” (*ibid.*, 391).

¹¹⁴ *Libri aperientur ante faciem firmamenti et omnes videbunt simul.*

Seda tõlgendatakse kui tulevase kohtumõistmise ennet, kuid ka sellisel, et raamatud avatakse taevas inglite ees, mistõttu see tunnusmärk erineks teistest, mis inimestele ilmutatakse. Ent tõik, et „kõik näevad neid korraga”, välistab ka mõtte, et raamatuid näevad üksnes inglid ja Esra (Michael E. Stone, *Fourth Ezra. A Commentary of the Book of Fourth Ezra*. Ed. By F. M. Cross. Hermeneia. A Critical and Historical Commentary of the Bible (Minneapolis: Fortress Press, 1990), 170).

vaatamist, kuni meeldival maal oli püstitatud troon ja Tallede Isand võttis sellel istet ja (teine) võttis kõik pitseeritud raamatud ja avas needsamad raamatud Tallede Isanda ees¹¹⁵ (1Eenok 90:20).

„Raamatut” kasutatakse Piiblis ka võrdumina: „Seepärast on kogu ilmutus teile nagu pitseeritud raamatu sõnad” (Js 29:11) (vrd fraasiga „jumalate kokkuseotud tahvlikorv” sumeri jutustuses „Lugalbanda mäekoopas”), „Ning taevas taganes otsekui kokkukeeratav rullraamat...” (Ilm 6:14).

Jumala poolt prohvetile antav juhtnõör nägemuse kirjapanemiseks kõlab Piiblis tihti: „...Kirjuta kõik sõnad, mis ma sulle olen rääkinud, enesele raamatusse!” (Jr 30:2, vrd Ilm 1:11), „Nüüd mine kirjuta see nende nähes tahvlile ja märgi raamatusse, et see võiks jääda tulevasiks päeviks, ikka ja igavesti!” (Js 30:8). Siin mainitakse nii „tahvlit” kui „raamatut”, mida kirjutatakse inimeste jaoks. Teemaatilisel võiks seda kohta võrrelda Enmedurannale taevas antud juhustega, õpetada „jumalate tahvleid” inimestele (vt Enmeduranna taevasse võtmise lugu eespool).

H. S. Kvanvig võrdleb 1Eenok 81:1–2 Enmeduranna taevärännakuga ja näeb Eenoki nägemuses „suurte jumalate tahvli” ja „saladuste” motiivi¹¹⁶: „Ja ta lausus mulle: „Eenok, vaata neid taevatahvleid ja loe, mis neile on kirjutatud, ja pane tähele iga üksikasja.” Ja ma vaatasin taevaseid tahvleid ja kõike, mis seal kirjas oli, ja jätsin kõik meelde ja ma lugesin raamatut kõikidest inimeste tegudest ja kõige lihaksaanu tegudest, mis maa peal teoks saab kuni igaveste põlvkondadeni.”¹¹⁷ 1Eenoki raamatus mainitakse „taevatahvleid” mitmes kohas (1Eenok 81:1.2; 93:2; 103:2; 106:19) ning need on enamasti saatuseraamatud.¹¹⁸ Eenok jutustab oma

¹¹⁵ „Und ich schaute, bis ein Thron in dem lieblichen Land aufgestellt wurde, und der Herr der Schafe setzte sich auf ihn, und (der andere) nahm die versiegelten Bücher und öffnete jene Bücher vor dem Herrn der Schafe.”

¹¹⁶ Kvanvig, *Roots of Apocalyptic*, 240–242.

¹¹⁷ „Und er sprach zu mir: „Henoch, betrachte diese himmlischen Tafeln und lies, was auf ihnen geschrieben ist, und merke dir jede Einzelheit!” Und ich betrachtete die himmlischen Tafeln und las alles, was geschrieben war, und merkte mir alles; und ich las das Buch aller Werke der Menschen und aller Fleischgeborenen, die auf Erden (sein werden) bis in ewige Generationen.”

¹¹⁸ Eibert J. C. Tigchelaar, „Jubilees and 1 Enoch and the Issue of Transmission Knowledge” – *Enoch and Qumran Origins. New Light on a Forgotten Connection*. Ed. By Gabriele Boccaccini (Grand Rapids, Michigan, Cambridge, U. K.: William B. Eerdmans Publishing Company, 2005), 99.

järeltulijatele: „...vastavalt sellele, mis mulle ilmus taevanägemustes ja mida ma püha inglil kõne kaudu ja taeva tahvlite abil teada sain”¹¹⁹ (93:2). Õiglastele on tal järgmine sõnum: „Sest mina tunnen saladust, ja ma olen lugenud taevatahvleid ja olen lugenud püha raamatut, ja ma leidsin sealt üleskirjutatu ja -tähendatu teie kohta”¹²⁰ (1Eenok 103:2, vrd 106:19). Andes selgitusi oma järeltulijale Metuusalale, räägib Eenok: „Sest selle kohta on taevas kirjad ja ülestähendused, et inglid saaksid neid lugeda ja teaksid...”¹²¹ (108:7).

Inglitel on juudi apokalüptikas samasugune roll kui sumeri ja akkadi mütoloogias neil jumalail, kes lugesid „jumalate tahvlitele”, „tarkusetahvlikele” või „saatuste tahvlikele” kirjapandut. Juudi apokalüptikas on inglite ülesandeks inimeste saatuste väljalugemine „taevatahvlitel” vastavalt nende kohta kirjapandule, ehk siis patuste, õiglaste, alandlike jne saatuse tõlgendamine surmajärgselt ja viimsel kohtupäeval. G. W. E. Nickelsburg rõhutab, et tavaliselt seostati ingleid ka taevaraamatute kirjutamisega.¹²² Eenok on näinud taevast saladust, ta on oma nägemuse kaudu omandanud inglite rolli: näha ja vahendada maailma saatust.

JÄRELDUSED JA KOKKUVÕTE

Sumeri mütoloogias kannavad mõisted „tahvel”, „lasuriiditahvel”, „taevatahvel” ja „saatuste tahvel” tihti sarnast taustmõtet, milleks on kosmilise korra tagamine maailmas. Väljendil „elu tahvel” on peale range ette-

¹¹⁹ „...entsprechend dem, was mir in der Vision des Himmels erschienen ist und (was) ich durch die Rede der heiligen Engel weiss und durch die Tafeln des Himmels erkannt habe.” Eenok viitab siin oma ilmutuse kolmele allikale: taevanägemusele, inglite sõnadele ja taevatahvlite sisule. Taevatahvlitega on seotud kolm käsku: „vaata”, „loe” ja „tea” (George, W. E. Nickelsburg, *1 Enoch 1. A Commentary on the Book of 1 Enoch, Chapters 1–36; 81–108*. Ed by Klaus Baltzer. Hermeneia. A Critical and Historical Commentary of the Bible (Minneapolis: Fortress Press, 2001), 442, 522).

¹²⁰ „Denn ich kenne das Geheimnis, und ich habe die Tafeln des Himmels gelesen und habe das heilige Buch gesehen, und ich habe darin aufgeschrieben und aufgezeichnet gefunden über sie.” Õiglaste lohutamiseks ja nende meelekindluse turgutamiseks maa-pealsetes kannatustes kasutati selliseid motiive: „Teie nimed on juba raamatusse kirja pandud” (Nickelsburg, *1 Enoch 1*, 522).

¹²¹ „Denn darüber gibt es im Himmel oben Schriften und Aufzeichnungen, dass sie die Engel niederlegen und wissen...”

¹²² Nickelsburg, *1 Enoch 1*, 556.

määratuse ka tuntavaid moraalseid aspekte: sinna kirjutati, kes on truu teener, kes mitte (hümnis Nanšele), märgiti üles „õiged” (hümnis Nungalile). Siin on suur sarnasus vanatestamentliku ja hilisema juudi apokaluüptilise mõtteviisiga, kus eksisteerisid „heade” ja „patuste raamatud” ja „nimekirjad”.

Sumerite religioossetes tõekspidamistes olid „tahvlite” valdajateks peale Enki ja kirjakunsti patroonjumalanna Nisaba veel Haja, Ninimma, Nungal, Ningišzida jt. Märkimisväärselt palju jumalannasid oli seotud kirjakunstiga. Kuningahümnides omistavad „saatuste tahvli” valdamise endale sumeri valitsejad. Sumeri kirjanduses mainitakse muidugi tihti ka lihtsalt „kirjatahvlit”, millel ei ole mingit kosmilist ega religioosset tähendust, kuid isegi sellises kontekstis leiab sageli viiteid uskumusest, et kirjaoskusel ja kirjatahvil on taevane päritolu.

Akkadi allikais tuleb arvestada Enmeduranna ja jumalike tarkade ning jumal Enki/Ea kui saatuste tahvli valdaja pärimustega ning eeldada selle temaatika ülevõtmist sumeritelt. Akkadi müütides on saatuste tahvel maailmakorda kehtestava fenomenina jumalate võimuvõitluse keskne ajend ja objekt („Anzu eepos”, *Enūma eliš*). Võrdluseks, sumeri müütidest mainib üksnes „Ninurta ja kilpkonn” saatuste tahvli äravõtmist Anzu ja tagasivõtmist jumal Ninurta poolt, selles müüdifragmendis võib kajastuda ka semiidi mõju ehk siis saatuste tahvli röövimise lugu. Siiski, jumalike atribuutide väljapetmist ja kavalusega omandamist kohtab teisteski sumeri allikates, näiteks müüdis „Inanna ja Enki”, kus Enki tütar Inanna meelitab oma purjus isalt üksteise järel välja mitmeid jumalikke esemeid ja võimuteostusvahendeid. Kui Ninurtalt varastatud jumalike atribuutide lugu näha sumeri mütoloogias korduvalt esineva riukaliku teo valguses, siis ei pruugi tegu olla ilmtingimata semiitidelt laenatud röövimislooga. Siiski, et valdav osa sumeri kirjanduslikest tekstidest on kirja pandud Uri III dünastia ajal, mil sumeri keel ei olnud enam „elava keelena kasutusel”, siis oli akkadi mõttemaailma ja keeleline mõju kirjutajale vältimatu.

„Saatuste tahvli” ja „suurte jumalate tahvli” väärikateks valdajateks peetakse mesopotaamia mütoloogias eelkõige jumal Enlili ja Enki/Ead.

Eelnevast mõneti erinev on akkadi allmaailma-tahvlitraditsioon, milles „tahvli” valdamist seostatakse allmaailma jumalatega (Nergal, Ereškigal) ja nende „kirjutajatega”, kes märgivad tahvlile kõik, kes on surnud ja peavad lähiajal surema. Nergali ja Ereškigali käes olev „tarkusetahvel”

tundub olevat võimusümbol, allmaailmas pidevalt täiendatavad „tahvlid” aga pigem surnuteriigi arvepidamisraamatud. Siiski, ühise joonena on kõigil mainitud allmaailma tahvlitel saatusi juhtiv ja määrav ning korda tagav funktsioon sarnaselt mujal kosmilistes sfäärides (taevas, maa peal, ABZU’s) esineva saatuste „tahvliga”.

Viiteid mesopotaamia saatuste tahvli fenomenile leiab hetiidi Ullikummilaulust, „Yammi saadikute tahvlit” mainitakse ka ugariti Baali eeposte tsükliis.

Iisraellaste pärimuses on „kivilaud” ja „tahvel” inimese ja jumaliku maailma kokkupuutepunktiks: Mooses sai Jumala kirjutatud juhtnööre inimeste jaoks. Jumalaga sõlmitud leping, „seadusetahvlid”, aitasid korraldada inimühiskonda ja juhtida inimsaatusi. Sarnast ideed kannab ka Jumal Aššuri lepingutahvel Assüüria kuningale, mis tagab legitiimsse võimu valitsejale, kes seeläbi kindlustab korra maailmas.

Mooses sai Jumalalt „kivilauad” Siinai mäel (2Ms 34:5). Väga sarnane motiiv ilmneb juba sumeri Ninurta kangelastegude jutustuses, milles mainitakse, et Enki andis Nisabale üle preestri ja kuninga kohustuste tahvli pühal künkal. Mesopotaamia taust on „kivilaudade” fenomeni puhul üsna ilmne, neil on jumalik päritolu ja Jumal vahendab neid Moosesi kaudu maailmale. Saatuste tahvli motiivi võib ehk näha ka kirjajakohas Ha 2:2, kus prohvet Habakuk peab oma nägemuse Issanda käsul „lauakeste” peale kirjutama. Iisraeli prohvetite Jumala poolt saadetud nägemused täituvad millalgi, seega kirjapandult on need maailma determineeritud kulg, nii nagu mesopotaamia saatuste tahvelgi.

Mõningast fenomenoloogilist sarnasust akkadi müütides esineva saatuste tahvli röövimise ja tagasivõitmise looga võib näha Jahve laeka rännuloos (1Sm 4–6): vilistid tagastasid iisraellastele alguses nende poolt röövitud Jahve laeka ja see leidis endale väärilise koha templi kõige pühamas paigas.

Hoopis rohkem kui „tahvlist” ja „lauast” räägitakse Piiblis ja kaanoni välistes Iisraeli allikates „raamatust”, „eluraamatust”, „õigluse” ja „ebaõigluse raamatust”, mis kannab ettemääratud sõltuvalt inimese moraalsest hoiakust. Mõistega „elu raamat” haakub hästi juba sumeritel tuntud „elu tahvel”, mille funktsiooniks oli kuningavõimu kindlustamine ja saatuse määramine (hümnis *Hai*ale). Viiteid moraalse hoiaku tähtsusele saatuse määramisel on sumeri allikaiski (näiteks hümnides *Nanše*le, *Nungalile*),

mistõttu võib oletada selle traditsiooni edasikandumist piiblikirjandusse.

Piiblikirjanduses ja kaanonivälistes apokalüptilistes raamatutes kirjutatakse Jumala või ingli käsul tihti nägemusi üles, kirjapandul on maailma kulgu ja saatust määrav tähendus. Sellel fenomenil on sarnasus mesopotaamia Enmeduranna-pärimusega: veeuputuse-eelne kuningas Enmeduranna pidi „jumalate tahvleid” inimestele tutvustama. Üsna selget võrdlusmomenti Enmeduranna-pärimusega pakub 1Eenok 81:1–2, kus Eenok loeb maailma saatust kandvaid „taevatahvleid” ja jutustab sellest oma järeltulijatele. Nii Enmedurannale antud „jumalate tahvlid” kui Eenoki loetud „taevatahvleid” on sillaks taeva ja maa ning veeuputuse-eelse ja -järgse sugupõlve vahel.

Viimse kohtupäeva nägemustes mainitakse samuti „raamatuid, mis avatakse”, „rullraamatuid” ja „pitseeritud raamatuid”, „tõe kirjutisi” (4Esra 6:20b 1Eenok 47:3 Tn 7:10; 10:21; 12:1 Ilm 5:1–2 jt), mis kirjeldatud võimsate apokalüptiliste stseenide taustal meenutavad rohkem mesopotaamia allilmas etteloetavaid tahvleid kui „maapealsete” ja „taevas resideerivate” jumalate võitlusobjektiks olevat „saatuste tahvlit”. Mõned apokalüptilistes allikates esinevad raamatud avaldatakse väljavalitutele alles lõpuajal, nii nagu ka mesopotaamia „jumalate kirjatahvleid” ja „saatuste tahvel” ei ole kõigile surelikele mõistetavad. Siiski esineb juudi apokalüptikas ka käsk ilmutada raamatute sisu viimsel kohtupäeval „kõigile”, et iga surelik seda lugeda saaks (4Esra 6:20b). See idee on võrreldes mesopotaamia mütoloogia esoteerikaga täiesti uus.

Kokkuvõtteks võib võrdlusmaterjali hinnates väita, et muistses Lähis-Idas oli kirjapandul üsna selge roll religioonis ja mütoloogias: „tahvlitel” ja „raamatutes” oli kirjas kosmiline kord ja maailma ning inimeste saatus, seda tõekspidamist leiab sumeri ja akkadi müütidest, eepostest ja hümnidest ning ka Piiblist ja kaanonivälisest juudi apokalüptilistest raamatutest. Allikate võrdlus lubab oletada jumalikku korda kirjeldava ja tagava tahvli- ning raamatutraditsiooni edasikandumist rahvalt rahvale muistses Lähis-Ida regioonis ning kindlasti ei tohiks vanade kirjakultuuride puhul välistada ka üksteisest sõltumatute kirjakuunsti puudutavate traditsioonide ja mõistete tekkimise võimalust.